

DharmaGaia

Kim Sakkat *Básně*
Kima Klobouka

Ze sinokorejských originálů přeložila Miriam Löwensteinová

KATALOGIZACE V KNIZE — NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Kim, Sakkat

Básně Kima Klobouka / Kim Sakkat ; [z korejských originálů přeložila, předmluvu napsala a poznámkami a vysvětlivkami opatřila Miriam Löwensteinová]. — Vyd. 1. — Praha : DharmaGaia, 2009. — 252 s.

821.531–1

– *Kim, Sakkat, 1807–1863*

– *korejská poezie, 19. stol.*

– *korejská poezie*

– *komentovaná vydání*

821.531 — *Korejská literatura [11]*

Tato kniha vychází s laskavým přispěním nadace

Korea Literature Translation Institute v Soulu.

The publication of this book was kindly supported by

Korea Literature Translation Institute, Seoul, Republic of Korea.

Translation & Preface © Miriam Löwensteinová, 2009

Czech edition © DharmaGaia, 2009

ISBN 978–80–86685–94–6

Představujeme pana básníka Kima, známého jako Klobouk

Kim Sakkat (také Kim Ip, Kim Terip, vlastním jménem Kim Pjong-jon, 1807–1863) jako by mezi tradiční korejské básníky zabloudil omylem. Aristokrat původem, tulák z vlastní vůle, ozdoba literátských večírků, více však nevěstinců, milovník alkoholu, žen a scenerií, věčně hladový, svobodný, neklidný, jednoduchý i složitý. Stal se mýtem už za svého života, ale stále se mu daří unikat těm, kteří jím za života pohrdali, vyklouzne všem, kdo ho chtějí vykládat nebo i upřímně obdivovat. Zůstává sám se svou poezií, již nepsal pro slávu či rozptýlení, nevyjadřoval jí nějakou konkrétní filosofii, nekázal o morálce, neburcoval velkými slovy, nenařikal, nerozplýval se nad věčnými přírodními konstantami, prostě ji psal. Bez ambic, bez publika, zachycoval, komentoval, posmíval se, žertoval, rozněžnil se. Ale pokaždé jinak, než mu přikazovala poměrně rigidní pravidla korejské klasické poezie.

Kim Sakkatova podstata je uložena v onom „jinak“. Lze mu s větší či menší mírou úspěšnosti porozumět, hůře se dá uchopit. I při sebelepší snaze zůstane každý pokus o představení jen nepřesvědčivým tokem slov. Lépe je ho číst.

Čtyřikrát jiný

Kim Sakkat je jedním z mála, ne-li jediným skutečným korejským básníkem-tulákem. Korea nectí ani posmrtně dobrovolné vyhnance nebo rebely, outsidersy, které má ve svém hodnotícím žebříčku ukotveny Čína, i když možná spíše abstraktně. Milejší jí jsou mučedníci všeho druhu. Tím ovšem Kim Sakkat opravdu není. Silně zastoupená a v dějinách literatury vyzdvihovaná je poezie psaná v osamění, ale jejími tvůrci bývali spíše exulanti z vyšší vůle. Málokterý autor se dokázal bezvýhradně oprostít od své minulosti a myšlenek na návrat ke dvoru, na výsluní, o němž nepochyboval, že mu náleží a přísluší. Paradoxně pak naříká nad krásou, ze které se netěší, protože mu schází jeho vlastní prostředí, pocty, sláva, přepych, tedy život, na nějž si zvykl a pro který byl vychováván. Kim Sakkat by se naopak v úřednické službě udusil nedostatkem svobody ducha, prostoru i pohybu.

Druhé vybočení z normy se odvíjí od konstatování, že Kim Sakkat je excelentním následníkem tradice

čínsky psaného proudu korejské poezie *hansi*. Hansi v Koreji sice neznamenaly pouhé napodobování čínských básnických vzorů, přesto byly o mnoho svázanější než domácí *sidžo* nebo *kasa*. Samozřejmě nejen co se týče vnějších náležitostí, i když na formu byly kladeny nejvyšší nároky. Kim Sakkat „vzorce“ *hansi* sice využívá, zároveň s nimi nebývale experimentuje, ať již jde o pěti či sedmislabičné básně, čtyřverší či osmi-
verší. Dokáže napsat „těžce“ klasickou báseň, ale také ji umí uvolnit, obrací pořádek slov, veršů i celých slok. Poskládá báseň z několika znaků, pohraje si s rýmem, v poezii nutným, ale vlastně neviditelným, a učiní z něj paradoxně podstatu básně. Jeho hry s korejskou výslovností čínských znaků by vydaly na několik studií. Neposmívá se tím poměrně bezduše chápané vzdělanosti v tehdejší Koreji, zdá se, že se chce bavit, pokud spatří příležitost. Sám totiž dokáže vtělit do básně citát, náhodnou asociaci na čínské klasiky, a vzápětí se pokárat za vykrádání starých básníků. Je to posměch nad vlastní nemohoucností a vlezlostí úryvků, které mu někdo vtloukal do hlavy?

Forma je přes (ne)přípustné odchytky stále jen kostrou pro náplň. Pro její vnitřek si Kim Sakkat vybral cosi nevídaného. Ať už je téma fousaté nebo nové, omšelé nebo zvláštní, pojme ho tak, že pro ostatní může být akceptovatelné jen se skřípěním zubů.

A právě způsobem vidění se záměrně i intuitivně? odřízl od středního proudu stálých, málo proměnných, doporučených a zaručeně úspěšných přírodních scenerií nebo milostných veršů.

Čtenář poezie většinou očekává první obraz, po němž následuje scéna paralelní nebo jen mírně rozvinutá. Kim Sakkat rád tuto zvyklost zachovává, čímž ukolébá pozornost příjemce. Ten v očekávání zaběhlých banalit nemůže napoprvé odhalit nečekaný zvrat na nečekaném místě. Jinde likviduje zaběhlý sled scenerií a tematického dělení už od počátku. Ale existují i takové verše, v nichž se prohrěšků proti pravidlům nedočkáme. Touto proměnností probouzí bdělost, cvičí fantazii, nutí k zamyšlení, zapojuje do svých her naše oči i mluvidla.

Co mu vážné básnictví jeho doby nepochybně vyčítalo, byly pošklebky a provokace. Kim Sakkat dostává k už řečenému výhradní právo distribuce vlastní speciality — elegantního nebo i drsnějšího vtipu. V korejské poezii jde téměř o neznámý fenomén. Humor — vulgární až fekální — najdeme v nižších formách básnictví a zejména v lidovém dramatu, Kim Sakkatův je jemný, decentní a hravý v klasické fázi, poněkud rozevlátější v posledních letech. Nevyvolá hlasitou reakci, jen úsměv. Ale i to je pouze jeho licence stejně jako lechtivé výjevy a erotické narážky v básnických dialozích.

Co se o něm vypráví?

Těžko lze pochopit Kim Pjong-jonův přerod v Kima Klobouka bez připomenutí základního zvratu v jeho životě. Pokud by nenastal, pak by Korea velmi pravděpodobně přišla o Kim Sakkata. Jeho rodina totiž náležela k mocným Kimům z Andongu, v 19. století známých svým vlivem na dění na trůně, který si zabezpečovala přísunem manželek pro panovníky po několika generacích. Svých výsad si však v rodině druhorozený Pjong-jon příliš neužil. V roce 1811 vypuklo v severních provinciích rozsáhlé povstání pod velením Hong Kjong-nea, jehož konečným cílem bylo svržení vlády. Pjong-jonův děd Kim Ik-sun, který zde sloužil, se mu vědomě nepostavil, dokonce povstalce podporoval. Po potlačení rebelie byl popraven jako vlastizrádce. Toto označení znamenalo katastrofu pro celou rodinu a její okamžitou i definitivní degradaci. Zrádce byl v genealogických knihách zapsán červeným písmem a jeho přímé potomky široká rodina i společnost zavrhl. Podle zákonů země měli být zlikvidováni, vyhlazeni do třetí mužské generace, včetně ještě nenarozených dětí. Kim Pjong-jona a jeho bratra podle legendy zachránil sluha z rodného domu, odvedl je na vesnici a vydával za vlastní. Tato verze se sice mnohokrát opakuje v nejrůznějších životopisných vyprávěních, ale neodpovídá realitě. Rodina Kim Ik-suna se v přímém

ohrožení života neocitla, pouze byla zbavena majetku a postavení.

O pár let později se Kim Pjong-jon pokoušel někud naivně vrátit čest svému jménu, ale společenství privilegovaných i konkrétní lidé na potomka „zrádce“ hleděli s podezřením a opovržením. Nic, ani mimořádné nadání či vzdělání, ani veřejné potupení dědovy památky nemohlo smazat rodinnou hanbu. V této souvislosti se často cituje báseň, již mladý Pjong-jon sepsal na veřejné soutěži na téma Hong Kjong-neova povstání. Údajně nevěděl, koho odsuzuje, ani to, že velebí Čong Ka-sana, člověka, který rebelii potlačil, čímž jeho děda poslal na smrt. Jisté je, že onu soutěž vyhrál a že mu tuto „zradu“ připomínali nejružnější lidé celé mládeže. V konkrétním konfuciánském chápání vztahů je totiž přímý příbuzný vždy nadřazený abstraktnímu otci-panovníkovi.

Další informace o Kim Pjong-jonově životě jsou kusé a nepříliš věrohodné. Několik let prý strávil po domech literátů, v nichž se na sebe snažil upozornit, jiné prameny mu přisuzují stálý domov na venkově, kde byl nucen přizpůsobit se nejen podmínkám jeho původu nehodným. Musel se snížit natolik, že se živil prací, což byl znak absolutní degradace. Jeho kasta totiž neměla dělat nic víc než studovat, popřípadě sloužit zemi, práce byla opovrhovaná a zakázaná. Pod jeho

stavovskou úrovní — vzhledem k rodu, z něhož pocházel — byl i sňatek, z něhož se narodili dva synové.

Kdy pochopil, že dědičný hřích nesmaže, není úplně jasné. Rezignace na obvyklou literátskou kariéru a úspěch i odchod z domova však nepřišly naráz, v prvních letech svého dobrovolného exilu se občas vrátil navštívit ovdovělou matku a manželku (za jedné návštěvy prý zplodil svého druhorozeného syna). Podle nejpravděpodobnější verze brzy po své dvacítce popřel svůj původ, vzdal se identity a zbytek života strávil touláním po celé Koreji.

Pro klobouk obyčejných lidí, který si nasadil na hlavu, je v dějinách literatury známý nikoli pod původním jménem, ale pod přezdívkou Sakkat nebo Ip, což obojí znamená klobouk, jednou v korejské, podruhé v sinokorejské výslovnosti. Kde a jak zemřel, není známo, i rok úmrtí je zřejmě dodatečný. Ostatně pro jeho poezii už není důležitý. Vypůjčím-li si závěrečná slova románu, který jemu a podobně stigmatizovaným věnoval současný prozaik I Mun-jol, pak „...mrtvý básník už není básník“.

Kim Sakkat a Kim Sakkat básník. Co s nimi?

Kim Sakkatovy básně jsou posbírané po mnoha provinciích, jak jimi procházel, a prošel je opravdu všechny. Některé zlidověly a existují ve více verzích,

jiné se mu připisují, ale není jasné, zda nejsou pouhou nápodobou. Stejně tak se dochovaly nejrůznější historiky o jeho toulkách, vážné, humorné i lechtivé. Oficiální a místní kroniky však Kim Sakkatovo jméno téměř nezaznamenávají, existuje jen několik sporadických a málo věrohodných vzpomínek ve spisech literátů. Příznačně většinou nepříliš lichotivých. Kim Sakkat tak zůstal polomytickou postavou, hrdinou vypravěčů.

Ani s jeho básněmi si dobová nebo současná literární historie neví rady. Není obvykle zařazován do nově vznikajících souborů čínsky psané poezie hansi, ačkoli do ní bezesporu patří. Jak už jsme předeslali, jeho básně jsou až na výjimky psané čistou klasickou čínštinou a dodržují striktní metrické schéma. Nepatří ani slovesnosti, jíž se vymyká nesentimentálními náměty, ale zejména formou i rytmem. Proto také bývá málokdy zmiňován v souhrnných dějinách literatury, a to z prostého důvodu: nedá se klasifikovat, zařadit, do žádného proudu či hnutí se nevejde celý.

Nejednoznačnost Kim Sakkatova hodnocení i řazení ještě komplikuje rozmanitost jeho tvorby. V ní se dají vysledovat tři základní období, pokud ovšem přijmeme za své pozvolné oprašťování se od konvenčních témat, které končí experimenty. V prvním je vzhledem k nepochybně klasickému vzdělání, kterého se mu dostalo i přes rodinnou hanbu, a snaze splynout se

společností poplatný nejrůznějším vzorům. Ve středním období se stal spíše básníkem přírodních scenerií, nejčastěji Diamantových hor, do kterých, jak praví legenda, chodíval každý rok. Současně už se začíná rozhlížet kolem sebe, zaostřuje konkrétní lidi, zvířata a věci. Většinou objekty absolutně mimo tradici, určující, o čem se má psát či co je hodno pozornosti. Mnoho básní věnuje svým společníkům, předmětům užitečným (dýmce, klobouku, závěsům, papíru, štětcí, nočníku), stvořením milým i nemilým (rybám, kočkám, psům, žábám, ale i vším a blechám). Zpracovává je co se formy týče stále klasicky, s příslušnou dávkou narážek, čímž někdy zvýrazňuje absurditu sdělení. V poslední fázi se oprostil od všech vzorů a experimentoval s formou i jazykem, vytvářel slovní hříčky, některé básně psal smíšeným stylem, přibylo básní dialogických.

První fázi demonstruje téměř dokonale klasická přírodní poezie, obrazy čtyř ročních období, krajinné scenerie, ovšem i tyto precizní drobnokresby sledují jakousi „podružnou linii“ a mívají překvapivé rozuzlení. Proto se mu mezi kameny u pramene vloudí poklice na hrnec, na které musí logicky vytvořit svou první jarní omeletu, proto v Kesongu po stísňujícím popisu bývalého hlavního města pláží psi hloupě jazyk, proto se mezi hádavá skaliska prodere pramínek, aby se nepoprala. Ve druhém období, kdy se toulal, sám, rád,

kdy nepostrádal lidi ani své původní prostředí, přidává neobvyklé výjevy, nejčastěji paradoxní situace. Mnohé básně přímo nahlízejí do lidských příbytků jako notoricky známé básně o chudobě nebo o mrtvém žebrákovi na cestě, s ironií ale komentuje líné ženy, nafoukance, hlupáky, směje se velikášství, předstírání vznešenosti, vzdělanosti či počestnosti. Stejně dobře se umí vysmát jako navodit atmosféru lítosti.

Už v této fázi proslul Kim Sakkat svými milostnými dobrodružstvími: nakolik jsou historiky o jeho láskách pravdivé, je těžké odhadnout. Nicméně píše básně-dialogy se ženami nejrůznějších vrstev, se ženami, které potkal „jen tak“. Většina jeho přítelkyň však pocházela z opovrhované kasty profesionálních tanečnic a hudebnic *kiseng*. V prudérní konfuciánské společnosti jsou tyto básně absolutně skandální, erotické motivy se totiž v klasické korejské poezii nevyskytují (pouze v přesně daných a nicneříkajících symbolech). Bohužel, mnohé jsou zašifrované natolik, že je nelze jednoznačně vyložit, natož přeložit. Navíc, protože si Kim Sakkat vysloužil pověst nemravy, hledají se erotické narážky i tam, kde nejsou.

Poslední období — experimentování s jazykem — činí jeho poezii téměř nepřeložitelnou, nebo přeložitelnou se značnými „ztrátami“. Některé básně napsal současně ve znacích i korejským písmem, jiné

přímo v korejštině s využitím opakování gramatických prostředků nebo jediného klíčového slova. Jiné tak, že v celé básni střídá pouze dva znaky. Také existuje čtyřverší, kde se všechny řádky jeví zraku identicky a záleží na fantazii čtenáře, aby si je vyložil. Takové jsou proto fakticky nepřeveditelné, což se týká i překladu do korejštiny. Mnohé jsou nesrozumitelné bez uvedení do situace. Další pracují s významy jednotlivých znaků, vlastních jmen, toponym. Nejslavnější (a každou sbírku uvádějící) zůstává báseň, již lze přečíst, tudíž i přeložit dvěma způsoby, a která si hraje s významovou a zvukovou složkou znaků. V češtině ovšem znějí obě verze poměrně banálně a ztrácejí původní půvab, což platí i pro většinu Kim Sakkatových jazykových hříček.

V této části jsem musela v některých případech zprostředkování vzdát. Režignovala jsem na básně, u kterých jsem se dočetla, že místo uvedených znaků měl autor na mysli narážku evokující řetězec dalších a všechno „zavinil“ rým. Taktéž neuvádím básně, o nichž jsem se dozvěděla, že by se možná měly číst odzadu. To, co umožňují znaky, nedovolují naše jazyky, kde musíme dávat slova do minimálně smysluplných celků. To znamená i určit jakýsi (třeba i nestandardní a významově nejednoznačný) pořádek slov.

Osvobozený člověk, svobodná poezie

Kim Sakkat je nepochybně básník nevšední, nebývále všímavý vůči konkrétním životním situacím, které vnímá vážně i posměvačně. Vyhledává paradoxy, je básníkem žertovných dialogů a provokativních erotických momentek. Nejde o vyhnance shlížejícího na obyčejné lidi ze svého ublíženého a uzavřeného, povýšeneckého světa, tedy psance-tragéda. Takových básníků existuje v Koreji nespočetně, většinou se však oddělují od ostatních vysokými zdmi, naříkají nad osudem, samotou, sdělují cosi o svých jediných opravdových přátelích — přírodě — a pouze se třesou na okamžik slávy, v níž už druhové z exilu mohou být zapomenuti.

Kim Sakkat je skutečný vyvrhel, po celých čtyřicet let, které se vinou jeho poezií jako konstantní číslovka, víceméně z vlastní vůle. Občas si sice pokňourá, zanaříká, ale vzápětí vymete melancholii alkoholem nebo návštěvou kiseng. A ještě se k tomu přiznává. Je skutečně zaháněný ode dveří, jak je patrné z některých jeho tuláckých básní. Odmítavé a denuncující gesto pána domu sice zabolí, ale vypsát se z podobně vřelého přijetí nebo pomstít se za ponížení slovy pomáhá. Je chudší než všichni, které s lítostí popisuje, žebrá, přizívuje se, pokud má peníze, s lehkomyšlnou grácií se jich zbaví. Hlava ho z toho nebolí a budouc-

nost příliš neřeší. Zdá se, že absenci zítřku pokládá za svobodu. Vyhovuje mu nemít jinou starost než kde se vyspat a od koho dostat najíst. Ostatně, kdyby jeho děd neudělal, co udělal, vedl by sice pohodlný, ale pravidly svázaný a omezený život. Jenže pak bychom nemohli číst báseň o vši, bleše, nočníku, řídké kaši, co se v ní odráží obloha, prostupném porostu a jiné.

Po něm a o něm

Reprezentativním výběrem poezie tohoto všem tradicím i proudům se vymykajícího básníka jsou nejrůznější varianty stejného názvu — Kim Ip sidžip nebo Kim Sakkat sidžip, což znamená Básně Kima Klobouka. Existují i soubory rozšířené, nicméně nikdo neshromáždil více než tři sta krátkých a několik delších básní. U člověka, který psal více než čtyřicet let, bychom čekali spisy daleko objemnější. Ale možná opravdu neodešel z domova, aby se stal básníkem. Spíše se chtěl prvotně zbavit všeho, co ho svazovalo, co ho nutilo přijmout pravidla, která si nenadiktoval.

Kim Sakkat inspiroval mnohé prozaiky 20. století k románovým spodobněním jeho života, existují i poetické sbírky reagující na řadu jeho básní. Ne všechny prózy (a vůbec už ne básně) jsou povedené. Kim Sakkatovi však udělal ve světě obrovskou reklamu už zmiňovaný současný prozaik I Mun-jol (nar. 1948) skvělým

pseudohistorickým románem *Siin* (Básník, 1991), který se stal pro autora také příležitostí k osobním, existenčním úvahám. Až tímto dílem, kde je uvedeno i několik Kim Sakkatových skutečných a několik zcela vymyšlených básní, se básník v *Básníkovi* představil dnešním Korejcům. Vlna nadšení ale přišla zejména z nekorejských literárních kruhů. Přirovnání k Villonovi nebo Rimbaudovi, kterého se mu dostalo v některých recenzích anglického vydání, je poněkud nadsazené nebo jen málo výstižné, zdá se ovšem, že se pokouší o vyjádření výjimečnosti této podivuhodné postavy klasické korejské literatury a zejména jejích básní.

Soul — Praha, červenec 2007 — leden 2008
Miriam Löwensteinová

Tulácké

Ptám se po azalkách

Ptáčků za oknem se ptám

Kde bydlíte? Z jakých hor jste přilétli?

Znáte dobře tamní poměry?

Co azalky? Kvetou už?

Co takhle víno

Držím hůl Prošel jsem s ní tisíc lí
Drobných zbylo mi pět *pchunů* Je to dost
Když máš do kapsy hluboko Slibuješ snadno
Co takhle zajít si na víno o západu slunce?

Zmoklý spal jsem ve venkovském domku

Trámy z křivých stromů V okapu hromadí se prach
Uvnitř místa jen tolik Aby se vešel člověk
Celý život nechtěl jsem ohýbat záda
Dnešní noc těžké je natáhnout i jednu nohu

Myší dírou vychází dým Nastrojil se potemněl
Tmavé je papírové okno Nevím že přišel den
Jenže dnes v noci mám šaty natolik mokré
Že až budu odcházet Určitě pánovi poděkuju

Stín

Vejde Odejde Pokaždé i když mě změní Neděkuju
Já a ty! Jak jsme si podobní Jenže — já nejsem ty
Za svitu měsíce lehnu si na návrší Ty jsi jak přízrak
V jasném slunci na zahradě Jen jako trpaslík K smíchu

Hledám místo na spaní Nepotkáme se
Zjevíš se najednou Když zapálím lampu
Mám tě ze srdce rád Přestože nic neříkáš
Kde nic nezáří nesvítí Zmizíš beze stopy

V domě pana Kchunga

Přede dveřmi vyje starý střapatý pes
To abych věděl že pán je z rodu Konfuciova
Proč asi vyhnal tuláka za soumraku?
Možná se bál o spodní dírku svojí ženy

Náhodou jsem se ohlédl

Modré nebe se usmívá Hledím vzhůru V duši lehko
Pomyslím na cestu před sebou Všechno zas vzdálené
Žil jsem chudě Slyšel výčitky vlastní ženy
Nezřízeně pil Slyšel posměch ženských z tržiště

Na všechny světské věci dívám se Jak na padající květy
Celý svůj život vnímám Jak měsíc na obloze
To všechno je jen osud Který jsem dostal
A konečně chápu Mladistvé sny už nejsou pro mne

Obsah

Představujeme pana básníka Kima, známého jako Klobouk	7
<i>Tulácké</i>	21
<i>Scenerie</i>	45
<i>Po Koreji</i>	75
<i>Diamantové hory</i>	105
<i>O lidech</i>	119
<i>O zvířatech</i>	155
<i>O věcech</i>	171
<i>Básně-dialogy</i>	193
<i>Ženám a o ženách</i>	207
<i>Žertovné hříčky</i>	221
Ediční poznámka	239
Poznámky a vysvětlivky	243